

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศให้ทันต่อกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก และไม่ตกอยู่ในสภาวะที่ไม่สมดุลและวิกฤตต่างๆ ประเทศไทยจะต้องเร่งดำเนินการปรับตัวและพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้านให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของชาติ สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ที่มีความพร้อมในการแข่งขันสูงให้มีความทัดเทียมกับนานาชาติ โดยการพัฒนาบุคคลภายในชาติให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเป็นอันดับแรก เพราะการพัฒนามนุษย์เป็นการพัฒนาทุนทางปัญญา (Intelligence capital) ให้เกิดขึ้นในตัวตนของคนภายในชาติอันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนต่อไป แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกองค์การนั้น จะทำการพัฒนาในระดับบุคคลอย่างเดียวไม่ได้ ต้องดำเนินการพัฒนาให้เกิดทั่วทั้งองค์การ ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับองค์การ เพราะการพัฒนาองค์การนั้นต้องเกิดจากความร่วมมือกัน (Cooperative) ของกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกขององค์การ ที่ยึดวัตถุประสงค์ขององค์การเป็นหลักร่วมกัน มีการทำงานเป็นทีม (Team working) มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีวิธีดำเนินการและปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางที่องค์การได้กำหนดไว้ให้ดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การร่วมกัน ดังที่ วิทยา ดำนังอรกุล (2546) ที่กล่าวว่า "โลกปัจจุบันเป็นโลกภายใต้เศรษฐกิจใหม่ (new economic) ที่ผู้คน หน่วยงานและประเทศต่างๆ ได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต เศรษฐกิจใหม่เป็นเศรษฐกิจแห่งโลกที่เชื่อมโยงประเทศต่างๆ เข้าด้วยกันและสร้างผลกระทบรวมถึงโอกาสให้แก่กันและกัน เป็นเศรษฐกิจที่มีความรู้ เป็นแรงขับเคลื่อน ผู้ที่มีความรู้ดีกว่า สามารถพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานได้มากกว่า ย่อมจะก้าวหน้าและทิ้งคนอื่น ๆ ไว้เบื้องหลัง การเปิดโอกาสให้คนได้พัฒนาความรู้และใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงเป็นทิศทางที่สำคัญและทำให้แนวทางการทำงานสมัยใหม่มุ่งไปสู่การสร้างทีมงาน การเพิ่มอำนาจให้กับพนักงาน การบริหารตนเอง การสร้างการมีส่วนร่วม ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นความพยายามที่จะใช้ศักยภาพของพนักงานให้เต็มที่ตั้งขึ้น"

ด้วยสถานศึกษาเป็นหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานหนึ่งที่มีระบบการบริหารจัดการเป็นแบบราชการ ที่มีขั้นตอนการปฏิบัติที่ยึดติดกับระเบียบปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง หน่วยงานในระดับปฏิบัติต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย คำสั่งจากหน่วยงานระดับสูง หน่วยงานระดับปฏิบัติขาดความมีอิสระในตนเองในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เหมาะสมกับ

บริบท และเป็นไปตามความต้องการของตนเองได้ รวมทั้งเป็นองค์กรที่ไม่มีการสนับสนุนให้ภาคประชาชน ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา เป็นต้น ที่ซึ่งเป็นไปตามผลการวิจัย และแนวความคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้กล่าวไว้ เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้ (สุวัฒน์ มุทเมธา, 2524 ; เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2526; กิตติโชติ ห้อยยี่ภู่, 2527; ธีระพล พงษ์ราชสีมา, 2527 ; สุพิชญา ธีระกุล, 2527 สุรินทร์ กิจนิตยชีวี, 2528 ; จันทนา พิทยารัฐ, 2540 ; สายพิณ ชูชาติ, 2541 ; กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 นเรศ หิ้นนุกูล, 2544; บุญเกิด ครุเจริญ, 2544 ; สำราญ หาญประเสริฐ, 2544; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ; กรมสามัญศึกษา, 2545 สมยศ นาวิการ, 2545; ธีระ รุญเจริญ, 2546; ธีระ รุญเจริญ, 2547; Sukontasap, 1978)

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารแบบมีส่วนร่วมระดับองค์กร พบว่า

- 1.) ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร
- 2) หน่วยงานระดับปฏิบัติขาดอำนาจตัดสินใจ
- 3) ขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการและแก้ปัญหาต่างๆร่วมกันระหว่างหน่วยงานระดับสูงและหน่วยงานระดับปฏิบัติ และหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 4) ขาดความร่วมมือกันของการบริหารจัดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกันระหว่างหน่วยระดับเดียวกัน ประชาชน ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 5) โรงเรียนไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของโรงเรียนร่วมกัน จึงทำให้นโยบายของโรงเรียนไม่สนองตอบกับความต้องการของผู้ปกครอง

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารแบบมีส่วนร่วมระดับบุคคล พบว่า

- 1) ทศนคติของบุคคลต่อการมีส่วนร่วม เช่น ไม่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการเข้าไปมีส่วนร่วม เคารพและเชื่อฟังในระบบอาวุโส เชื่อว่าทำงานคนเดียวดีกว่าทำงานร่วมกันหรือการทำงานกลุ่ม
- 2) ขาดความรู้ความเข้าใจในอำนาจหน้าที่และบทบาทหน้าที่ เช่น แสดงบทบาทหน้าที่ของผู้สนับสนุนทางการเงินเป็นหลัก
- 3) ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการ ทฤษฎีสมัยใหม่เช่น การกระจายอำนาจ กระบวนการทำงานกลุ่ม เป็นต้น
- 4) มีความรู้ ความสามารถและศักยภาพด้านต่างๆไม่เพียงพอ
- 5) ไม่กล้าแสดงออกทางความคิด
- 6) ไม่มีเวลาเข้ามามีส่วนร่วมเพราะเพราะต้องทำมาหากิน
- 7) ฐานะทางสังคมทำให้เกิดความกลัวที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

8) ลักษณะนิสัยคอยพึ่งพาผู้อื่น คอยฟังและปฏิบัติตามความคิดเห็นของผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า และคุ้นเคยกับการรับคำสั่ง เป็นผลมาจากระบบการปกครองดั้งเดิมของคนไทยเป็นระบบอุปถัมภ์ (paternalism)

9) ถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและที่ทำงาน

10) ขาดการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วม

11) ระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วม เช่นข้าราชการมีแนวโน้มชอบทำงานในสำนักงานมากกว่าติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน

12) คณะกรรมการสถานศึกษาปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิมๆ

3. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการมีส่วนร่วม พบว่า

1) ระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในภาระงาน 4 ด้าน มีดังนี้ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคลและด้านการบริหารงบประมาณ ระดับของการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง ส่วนด้านการบริหารทั่วไปการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

2) ระดับของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง

3) ระดับของการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนโครงการอยู่ในระดับปานกลาง

ระหว่างปี พ.ศ.2540 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของการปฏิรูปการศึกษา (Educational Reform) การจัดศึกษาในยุคปัจจุบันเป็นการเรียนรู้ที่เกิดได้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ตลอดเวลา เนื้อหาความรู้หรือข้อความรู้เกิดการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกับสภาพของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดการศึกษาเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ครู และผู้บริหารสถานศึกษา ระหว่างสถานศึกษา ทุกส่วนของสังคม ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมมือกันในการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตน เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและสถานประกอบการภายในชุมชนที่จะเป็นแหล่งรองรับการประกอบอาชีพให้กับผู้เรียนต่อไป

ในปัจจุบันรัฐจึงได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่2) พ.ศ.2545 กฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการ สรรหา แต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2546 และกฎหมายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

1) ให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ

2) ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3) ให้มีการระดมทรัพยากรบุคคล และงบประมาณเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการศึกษา ตามความจำเป็นและความเหมาะสม

4) ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อทำหน้าที่กำกับ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษา

5) ให้มีการกระจายอำนาจในภาระงาน 4 ด้านคือ การบริหารงานวิชาการ บริหารงาน บุคคล บริหารงานงบประมาณ และบริหารงานทั่วไป ให้กับสถานศึกษา เป็นต้น

6) การกำหนดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพ ภายนอก จากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ)

รวมทั้งมาตรฐานการศึกษาในระดับต่างๆกำหนดไว้ สรุปได้ว่า"สถานศึกษามีการร่วมมือกัน ระหว่างบ้าน องค์กรทางศาสนา สถาบันวิชาการ และองค์กรภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนา การศึกษา การจัดการเรียนรู้ที่สนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน และพัฒนาวิธีการเรียนรู้ในชุมชน" (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2546)

จากสภาพปัจจุบันและปัญหาและปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง รัฐจึงดำเนินการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการดำเนินการในงานต่างๆให้กับ องค์กรในระดับหน่วยปฏิบัติมากขึ้น รวมทั้งการกำหนดให้ประชาชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ชุมชน หน่วยงานและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholder) เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษาร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหาร จัดการการศึกษาของสถานศึกษาบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาและสนองตอบ ต่อความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นไปตามหลักการแนวคิดการ บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School based Management) ดังที่ รุ่ง แก้วแดง (2541) และ อุทัย บุญประเสริฐ (2543) กล่าวไว้ สรุปได้ว่า " หลักการที่สำคัญในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็น ฐาน คือ การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร การตัดสินใจ และร่วมจัด การศึกษาซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น"

ดังนั้นสถานศึกษาที่ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติและผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความ จำเป็นที่จะต้องทำการปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาของสถานศึกษาที่ตน รับผิดชอบใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐและเกิดประสิทธิผลต่อสถานศึกษา ผู้เรียน ผู้เกี่ยวข้องมากที่สุด และแนวคิดการบริหารแนวคิดหนึ่งที่ถูกวิจัยเชื่อว่าจะส่งผลต่อประสิทธิผลของ สถานศึกษาคือแนวคิดของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังที่ Anthony (1978) กล่าวไว้ว่า "จาก

งานวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นถึงการเพิ่มประสิทธิผลของผลผลิต และขวัญ และลดการสูญเสียและการขาดงาน ยิ่งไปกว่านั้นวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดีกับผู้ร่วมงานและองค์การทุกประเภท “ สอดคล้องกับ Owens (2001) กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ จะช่วยปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจหากใช้กลยุทธ์และสถานการณ์ที่ถูกต้อง จะทำให้เกิดความเกี่ยวข้องที่จะนำไปสู่ความมีพันธะผูกพันและนำไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผล โดยผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น อาจประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนหรือผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ” และสอดคล้องกับ Welch (อ้างถึงใน วิทยา ด้านธำรงกุล, 2546) กล่าวว่า “ในสภาวะที่การแข่งขันสูงและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์การจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยคน โดยที่องค์การจะต้องทำให้พนักงานทุกคนมีส่วนร่วมหากทำสำเร็จองค์การจะได้ความคิดที่ดีๆมากมายมหาศาลจากระดับล่างสุดไปจนถึงระดับบนสุดขององค์การ ”

ด้วยเหตุผลทางวิชาการดังที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดและความสนใจที่จะทำการวิจัยในหัวข้อ “การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” โดยมีพื้นฐานความคิดว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะเป็นรูปแบบการบริหารที่ดีรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากความร่วมมือของบุคคลทั่วทั้งองค์การ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปบริหารให้เกิดประสิทธิผลต่อสถานศึกษาที่ตนเองรับผิดชอบได้อย่างมีคุณภาพ สามารถตรวจสอบได้อย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั่วทั้งสถานศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำถามวิจัย

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างไร?
2. มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน?
3. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร?

ขอบเขตการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบ 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา และปัจจัยเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม 2) การพัฒนารูปแบบ 3) การตรวจสอบรูปแบบ เป็นการตรวจสอบความ

เหมาะสม ความเป็นไปได้ของของรูปแบบ 4) การแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นรูปแบบฉบับสมบูรณ์

2. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ส่วนที่ 2 ระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนที่ 3 แนวทางการนำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ และส่วนที่ 4 เงื่อนไขของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. สถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนของรัฐที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและหรือระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เท่านั้น ส่วนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดอื่นๆ ไม่อยู่ในการวิจัยนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา สังเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการพัฒนาารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 10 หลักการ ดังนี้

- 1.ความสำเร็จ
- 2.ความร่วมมือ
- 3.ความเป็นประชาธิปไตย
- 4.การกระจายอำนาจ
- 5.อิสระในตนเอง
6. ข้อผูกพัน
7. ความรับผิดชอบ
8. ความสัมพันธ์เชิงบวก
9. การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
10. การสร้างแรงจูงใจและเสริมพลังอำนาจ

ส่วนที่ 2 ระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มี 2 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 มิติด้านสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 ระบบย่อย ดังนี้

- 1.ระบบย่อยด้านคน ประกอบด้วย ทักษะ สถานภาพ ค่านิยม ภาวะผู้นำ และการปฏิบัติ
- 2.ระบบย่อยด้านโครงสร้าง ประกอบด้วย อำนาจหน้าที่ การตัดสินใจสั่งการ กฎระเบียบ และการสื่อสาร

3.ระบบย่อยด้านงาน ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ หน้าที่บริหารของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย 5 หน้าที่ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ การควบคุม และการบริหารสารสนเทศ และส่วนของภาระงาน ประกอบด้วยภาระงาน 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ บริหารงานบุคคล บริหารงานงบประมาณ และบริหารงานทั่วไป

- 4.ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย ความรู้ หลักสูตร และวัสดุอุปกรณ์

มิตินี้ 2 มิติด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม ศึกษาใน 5 ส่วน ดังนี้ เรื่องที่มีส่วนร่วม บุคคลที่มีส่วนร่วม วิธีการมีส่วนร่วม ขั้นตอนการมีส่วนร่วม และระดับการมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 3 แนวทางการนำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ การเตรียมความพร้อม การนำรูปแบบไปใช้ และการนิเทศ กำกับติดตาม

ส่วนที่ 4 เงื่อนไขของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค โดยศึกษาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 ส่วน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ร่วมงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงคุณสมบัติของตัวแปรหรือองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้มีคุณสมบัติที่ดีกว่าเดิม

รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุดตัวแปรหรือองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่สร้างความรู้ ความเข้าใจให้สูงขึ้นและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ

การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การปรับปรุงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุดตัวแปรหรือองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้มีคุณสมบัติที่ดีกว่าเดิม และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง วิธีการบริหารของผู้บริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในหน้าที่บริหาร และหรือภาระงานขององค์การ และหรือภาระงานตามที่ได้รับมอบหมาย ในขั้นตอนการสร้างหรือกำหนด การตัดสินใจ การดำเนินการหรือปฏิบัติ ประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์หรือร่วมรับผิดชอบ จนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการองค์การ และ ส่งผลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความผูกพันกับงานหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนของรัฐที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง รูปแบบเชิงโครงสร้างความคิด (Conceptual Model) ที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุดตัวแปรหรือ

องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 4 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม ส่วนที่ 2 ระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนที่ 3 แนวทางการนำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ ส่วนที่ 4 เงื่อนไขของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนำไปใช้บริหารจัดการจนบรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการองค์การ

หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง กฎเกณฑ์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่บุคคลภายในองค์การยึดถือและใช้เป็นมาตรฐานการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการองค์การ ประกอบด้วย 10 หลักการ คือ ความสำเร็จ ความร่วมมือ ความเป็นประชาธิปไตย การกระจายอำนาจ อิสระในตนเอง ข้อผูกพัน ความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์เชิงบวก การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างแรงจูงใจและเสริมพลังอำนาจ

ระบบบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ชุดขององค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการดำเนินงานขององค์การ ที่มุ่งเน้นการดำเนินงานอย่างมีเป้าหมายที่เชื่อมโยงกันของปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษาเชิงระบบ ใน 4 ระบบย่อย คือ ระบบย่อยด้านคน ระบบย่อยด้านโครงสร้าง ระบบย่อยด้านงาน และระบบย่อยด้านเทคโนโลยี กับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย บุคคลที่มีส่วนร่วม เรื่องที่มีส่วนร่วม วิธีการมีส่วนร่วม ขั้นตอนการมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วม ด้วยวิธีการบริหารของผู้บริหารที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในหน้าที่บริหาร และหรือภาระงานขององค์การและหรือภาระงานตามที่ได้รับมอบหมาย ในขั้นตอนการสร้างหรือกำหนดการตัดสินใจ การดำเนินการหรือปฏิบัติ ประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์หรือร่วมรับผิดชอบ จนบรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการองค์การ และ ส่งผลให้ผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความผูกพันกับงานหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

แนวทางการนำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปใช้ หมายถึง วิธีการดำเนินงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในสถานศึกษาได้นำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไปปฏิบัติจนบรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษาประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมความพร้อม การนำรูปแบบไปใช้ และการนิเทศ กำกับติดตาม

เงื่อนไขของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ขอบเขต หรือ ข้อจำกัดของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ซึ่งอาจส่งผลให้

การบริหารจัดการหรือการดำเนินงานของสถานศึกษาบรรลุผลสำเร็จหรือไม่ประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน ในสถานศึกษาของรัฐ ที่จัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 32,413 แห่งในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 178 เขต สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.2.1 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกรณีศึกษา ได้แก่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีการปฏิบัติที่ดี 3 แห่ง เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยการศึกษภาคสนาม

1.2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ตรวจสอบรูปแบบเชิงคุณลักษณะ ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 คน จากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางด้านบริหารการศึกษา จำนวน 6คน กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อใช้ในการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบ

1.2.3 กลุ่มตัวอย่างที่ตรวจสอบรูปแบบเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 420 แห่ง ที่มาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของกลุ่มประชากร) โดยมีขั้นตอนการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดสังกัดของสถานศึกษา ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) กำหนดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ 60 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่มาจากการสุ่ม 5 ภาค ๖ จังหวัดๆละ 2 เขตพื้นที่การศึกษา 3) กำหนดระดับของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ได้ 2 ระดับการศึกษา คือ ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา 4)กำหนดจำนวนสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ตามตารางการสุ่มกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ของ Yamane (1967:398) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย จำนวน 397 แห่ง แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กลุ่ม

ตัวอย่างการวิจัยทั้งสิ้น 420 แห่ง (60 เขตพื้นที่การศึกษา ๗ละ 7 โรงเรียน) เพื่อให้ครอบคลุมและเป็นตัวแทนประชากรที่ดี ส่วนขั้นตอนการเลือกสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การสุ่มแบบมีระบบ (Systematic Sampling)

2. ขั้นตอนการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนในการวิจัยทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาและปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ 1 การศึกษา และการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนย่อยที่ 2 ศึกษาภาคสนาม ในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่มีการปฏิบัติที่ดี 3 แห่ง ที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

ขั้นตอนย่อยที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ 1 การยกร่างรูปแบบ

ขั้นตอนย่อยที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมฉบับร่าง 1 (Tentative Model 1)

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ 1 การตรวจสอบรูปแบบเชิงคุณลักษณะ (Qualitative) ด้วยวิธีการประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน

ขั้นตอนย่อยที่ 2 พัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมฉบับร่าง 2 (Tentative Model 2)

ขั้นตอนย่อยที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative) ด้วยวิธีการประเมินรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน 420 คน

ขั้นตอนที่ 4 แก้ไขปรับปรุงและพัฒนาเป็นรูปแบบฉบับสมบูรณ์

เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลจากการตรวจสอบรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมาปรับปรุงให้เป็นรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานฉบับสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 3 ประเภท 5 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

1.แบบศึกษาเอกสาร แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบศึกษาเอกสารทางวิชาการ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ และการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ฉบับที่ 2 แบบศึกษาเอกสารของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน จำนวน 3 แห่งในส่วนของเนื้อหาที่เป็นเอกสารของสถานศึกษาที่ได้มีการดำเนินการ หรือปฏิบัติ

2.ประเด็นศึกษาข้อมูลภาคสนามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน 3 แห่ง ที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

3.แบบประเมิน เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบรูปแบบเชิงคุณลักษณะและรูปแบบเชิงปริมาณเพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมฯ มีจำนวน 2 ฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นการประเมินเพื่อหาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมฯ โดยผู้ทรงคุณวุฒิทางสาขาบริหารการศึกษา จำนวน 11 คน ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง (Eisner, 1976 ; อุทุมพร จามรมาน, 2541)

ฉบับที่ 2 แบบประเมินรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อหาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมฯ โดยผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน จำนวน 420 คน (อุทุมพร จามรมาน, 2541)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย(descriptive statistics) ด้วยใช้โปรแกรม SPSS for window ดังนี้

2.การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณลักษณะด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ดังนี้
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ทางด้านวิชาการ

1.1 ได้สาระความรู้เกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน

1.2 ได้รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาและทำวิจัยและพัฒนาต่อไป

2. ประโยชน์ต่อการนำไปใช้

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สามารถนำเอาสาระความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ได้จากวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาในสถานศึกษาตามความเหมาะสมกับบริบทของตน

2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้นำรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วมไปใช้อย่างเหมาะสมในบริบทของตน จะส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา คุณภาพของผู้เรียน คุณภาพบุคลากรครู และสนองตอบต่อความต้องการอย่างแท้จริงของสังคมและชุมชนที่สถานศึกษาตั้งอยู่

การเสนอรายงานการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอรายงานการวิจัย โดยมีการแบ่งบทและสาระ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ประโยชน์ที่ได้รับ และ การเสนอรายงานการวิจัย

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย รูปแบบและการพัฒนา รูปแบบ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาแบบมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การศึกษาคุณภาพของเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษาในสถานศึกษาที่มีการปฏิบัติที่ 3 แห่ง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษา

บทที่ 5 การนำเสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการนำเสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เป็นการนำเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ